

30. Charta 77 a její silná levice

Velká část signatářů se hlásila k levici a mnozí z nich se po listopadu 1989 zapojili do politiky

Charta 77 nepředstavovala klasickou politickou opozici a nepřicházela s vyhraněným politickým programem. Její síla spočívala v překonávání tradičního politického štěpení a ve snaze najít společné téma kritiky normalizační politiky. Tím se nakonec stal požadavek dodržování občanských práv, který vytvořil základní osu všech chartistických prohlášení.

Mimo tyto oficiální dokumenty ovšem existovaly i četné vnitřní polemiky, které si kladly otázky po ukotvení chartistických aktivit v širším rámci (nejen) československé politiky. Významnou část diskutujících představovali lidé hlásící se k levicovým vizím politiky, kteří se – na rozdíl od stoupenců „nepolitické politiky“ – přiklínili ke konkrétním politickým směrům a programům.

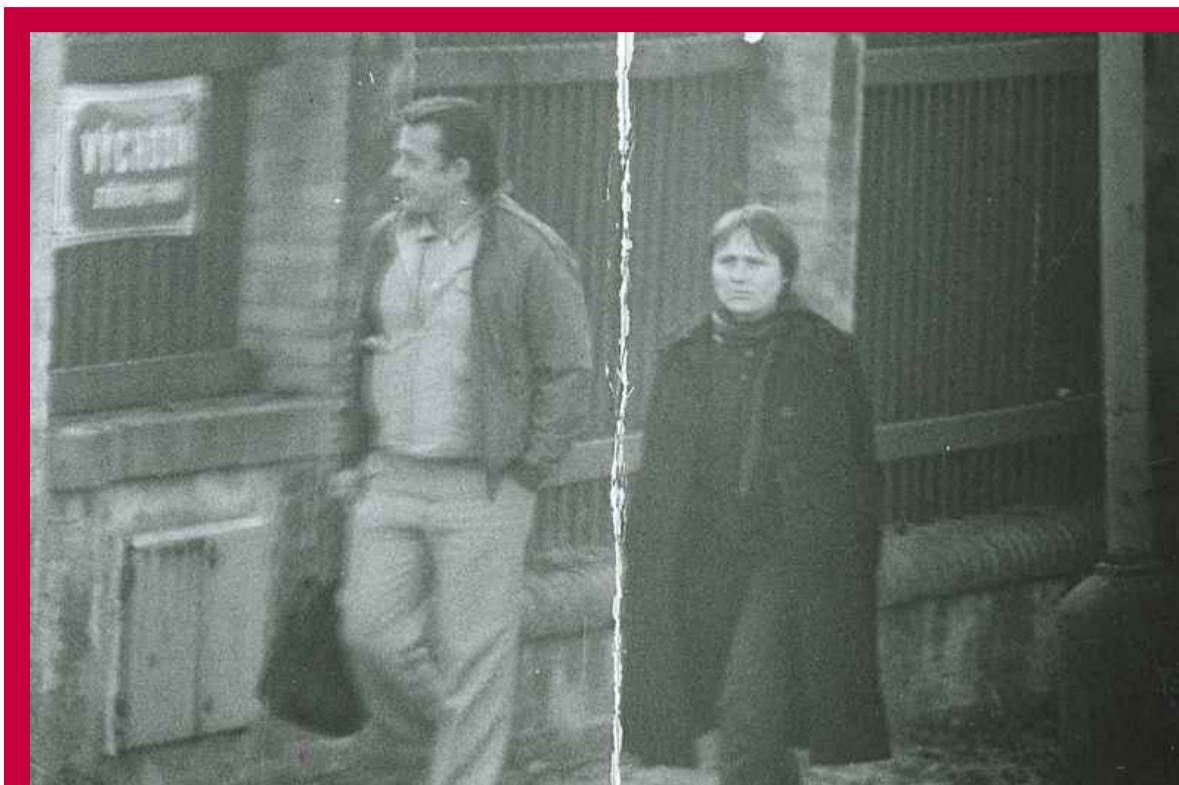
Mnozí exkomunisté mezi signatáři věřili v očistu socialismu

Bývalí reformní komunisté tvořili významnou základnu Charty 77 – z původního počtu 241 podpisů bylo exkomunistů asi 150. Přestože už se mnozí necítili být „reformními komunisty“, část z nich, např. Jiří Hájek či Jaroslav Šabata, viděla v Chartě platformu, která měla oživit úsilí o dovršení cílů socialismu. „Největší část Charty projevuje zdravou tendenci po jednotě. A nejedná se při tom o nějaké pragmatické a taktické úsilí konkrétní spolupráce, ale o skutečné hnutí za novou politickou formaci. Měla by být novou demokratickou levicí, jasnou socialistickou alternativou,“ prohlásil Jaroslav Šabata v roce 1978 v rozhovoru pro rakouský časopis Extrablatt.

V Chartě ovšem nezařadíme i vyloučené komunisty, kteří reformnímu komunismu stále dávali naději – byl to především Zdeněk Mlynář, který hledal inspiraci pro skomírající československý reformní komunismus v západoevropském eurokomunistickém hnutí. Mlynář se snažil nabídnout novou vizi pro fungování eurokomunistických stran obohacením o zkušenosti pražského jara a „větš programovou diskusi o koncepcích demokratického socialismu“. České námluvy s eurokomunismem ovšem zůstaly na okraji chartistických debat a mezi ostatními chartisty vyvolávaly spíše nedůvěru.

Petr Uhl a vize společnosti revoluční avantgardy

Svébytným pokusem o radikálně-levicovou interpretaci Charty 77 představovala koncepce Petra Uhla, který popsal alter-

Petr Uhl patří k nejdůležitějším a neaktivnějším osobnostem mezi signatáři Charty 77. Byl několikrát vězněn, poprvé již za svou činnost v Hnutí revoluční mládeže v roce 1969 (více viz 16. díl seriálu), podruhé v souvislosti s aktivitami Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS – více viz 15. díl seriálu), který spoluzakládal. Přestože byl předním bojovníkem proti totalitnímu režimu sovětského typu, vždy se hlásil k levici, k marxismu, zpočátku dokonce marxismu revolučnímu. Snímek StB pořízený v rámci akce s krycím názvem Helium nejspíš v roce 1988 zachycuje Uhla s manželkou Annou Šabatovou, dnešní veřejnou ochránkyní práv. FOTO ABS

nativní společenství Charty jako „revoluční avantgardy“. Chápal ji v duchu trockistické tradice jako na státu nezávislé uskupení, které bude iniciovat spojování podobných skupin v domácím i mezinárodním měřítku a podněcovat tak boj za lidská práva, a tím i nový revoluční proces, který odstraní „byrokratickou diktaturu“.

Mimo to byl Uhl spolu s Jaroslavem Sukem autorem knihy *Program společenské samosprávy* (1982). Text byl pokusem o rozpracování politické koncepce, která byla založena na politické a ekonomické samosprávě. Jednalo se pravděpodobně o jediný ucelený návrh alternativního společenského uspořádání, který levicová část české demokratické opozice nabídl.

Počet antinormalizačních marxistických myslitelů se ovšem v Chartě postupem času snižoval. V 80. letech mezi „aktivní“ marxisty patřili například sloven-

ský filozof Miroslav Kusý či spisovatel Egon Bondy.

Sto let českého socialismu

Významnou skupinou v Chartě byli tzv. „nezávislí socialisté“, sdružující se kolem Rudolfa Battěky. I když se nechápali jako sociálnědemokratická opozice (ve smyslu příslušnosti k politické straně), většina z nich se identifikovala s tradicí nekomunistické verze českého socialismu. V roce 1978 vzešel z tohoto prostředí manifest nazvaný *Sto let českého socialismu*. Jeho autor, historik Jaroslav Mezník, pozitivně hodnotil předúnorovou politickou linii české demokratické levice a zdůraznil rozšiřování občanských práv a svobod jako nedílnou součást tradice českého socialismu.

K manifestu se přihlásili nejen „nezávislí socialisté“, ale například i Václav Havel či Ladislav Hejdiánek. Okruh lidí kolem nezávislých socialistů a Rudolfa

Battěka sehrál později důležitou roli i při obnovování Československé sociální demokracie po roce 1989.

Socialismus? Komunistická rétorika

Po listopadu 1989 byla Charta 77 v Československu i na Západě reflektována a oceňována zejména pro svůj liberální důraz na dodržování lidských práv. Že se velká část jejích signatářů hlásila k levici, o tom se příliš nemluvilo. Mnozí z „chartistické levice“ se však po listopadu zapojili do budování nového režimu – např. Petr Uhl, Zdeněk Jičínský či Pavel Rychetský.

Na celospolečenské úrovni se ovšem „levicový program“ bývalých chartistů neprosadil. Pojmy jako *socialismus*, a dokonce i *levice* byly značnou částí politiků chápány jako zdiskreditované, spojené s komunistickou rétorikou. Fakt, že tyto ideje z odlišných pozic hájili i mnozí odpůrci režimu v době opojené „triumfem liberalismu“, nenašel patřičnou odezvu.

NÁSTROJE REPRESE

Údajné útoky na strážce zákona

Před rokem 1989 najdeme řadu případů vykonstruovaných útoků na veřejného činitele, které sloužily ke kriminalizaci odpůrců režimu. V letech 1978 až 1980 byli hned dva mluvčí Charty 77 stíháni za údajné napadení příslušníků Veřejné bezpečnosti. Jaroslav Šabata se přitom v říjnu 1978 pouze ohradil proti nadávkám a ranám strážců zákona a Rudolf Battěk se v červnu 1980 snažil vyprostit ze sevření příslušníka, kterému přitom spadla čepice na zem. V květnu 1978 „napadl“ evangelický farář Jan Šimsa zasahujícího poručíka Batu, jenž se při domovní prohlídce snažil násilím vytrhnout paní Šimsově osobní dopis od Jana Patočky. Ve skutečnosti přispěchal své ženě na pomoc a s dotyčným spadol do ustlané postele, za což byl odsouzen k osmiměsíčnímu vězení.

Z útoku však byli obviněni i občané, kteří se stali obětí policejní brutality. V květnu 1980 byli ve svém bytě v Mariánských Lázních napadeni a brutálně zbiti manželé Dolejšovi, na jejichž následnou stížnost reagovaly státní orgány obviněním z útoku na veřejného činitele (§ 155 a § 156 trestního zákona). Ostatně i zbitému Petru Placákovi, na kterém se v křivoklátských lesích v létě 1989 vyřídili hned čtyři policisté, bylo vyhrožováno právě tímto obviněním.

MALÍ VELCI CHARTISTÉ Silvestra Chnápková: uhájený statek

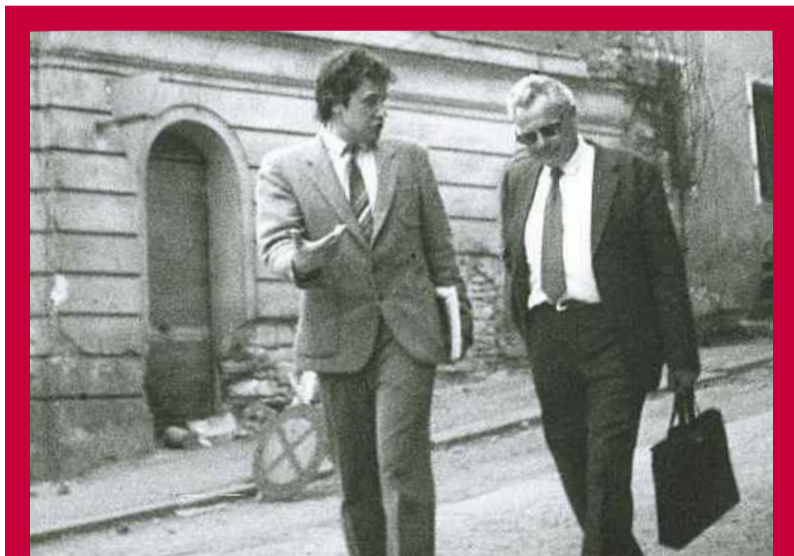
Charta 77 podepsala v roce 1978, protože, podle svých slov, nemohla jinak: „Věděla jsem, že riskuju. Ale riskovala jsem ráda, protože jsem měla dceru a své přátele, pro který jsem Chartu podepsala.“ Přáteli Silvestry Chnápkové (*1954) byli lidé z undergroundu, máničky, jak se tehdy říkalo těm s dlouhými vlasy, se kterými koncem 70. let jezdila do komuny v Nové Vísce u Chomutova. Tam také poznala svého budoucího manžela Jaroslava „Šimu“ Chnápka. Když v roce 1979 stát usedlost v Nové Vísce vyvlastnil, mnozí členové komuny volili odchod do zahraničí.

Chnápkoví však z rodné země nechtěli, koupili si tedy statek v Osvračíně na Domažlicku. Osamělé usedlosti poskytovaly členům undergroundu zázemí pro soběstačnost a nezávislost. Státní bezpečnost je záhy začala z Osvračína systematicky vyštěvovat – odvážela je z práce rovnou k výslechům, slídila kolem, legitimovala všechny návštěvníky statku, pokutovala je např. za rychlou jízdu jejich koňského spřežení. Znemožnila jim hospodařit, takže museli prodat zvířata, jinak by vyhladověla.

Silva Chnápková si jako náhradu pořídila keramickou dílnu. Stát jejich statek vyvlastnil v říjnu 1989. V listopadu přišla revoluce, a tak manželé Chnápkoví v Osvračíně zůstali a paní Chnápková tu dodnes vyrábí keramiku.

HISTORIE ČESKÝCH PROTIKOMUNISTICKÝCH AKTIVIT

Konec 80. let: HOS a další nezávislé iniciativy

Snímek StB z května 1988 zachycuje jednoho ze zakladatelů HOS Jana Šterna (vpravo) a Martina Palouše. O dva roky dříve společně působili jako mluvčí Charty 77. FOTO ABS

Nárůst rozmanitých nezávislých iniciativ v Československu koncem 80. let svědčí o proměně společenské atmosféry. V lednu 1987 vyzvala Charta 77 občany k překonání pocitu marnosti a vlastního strachu. Záhy se začaly objevovat další uskupení, jejichž tematické a programové zaměření bylo mimořádně široké. Zahrnovalo myšlenky na oživení obrodného procesu, úvahy o pluralitní demokracii, obnovení masarykovské tradice, monarchistické tendence, ideál svobody Spojených států amerických, ekologické aspekty a v neposlední řadě i problematiku náhradní vojenské služby či práva na veselejší současnost.

Jejich společným jmenovatelem byl jednak silící politický programový aktivismus, jednak snaha přimět veřejnost k otevřenému vystoupení proti všudypřítomným nešvarům a k aktivnímu zapojení do potřebných demokratických reforem. Významným prvkem byla i vzrůstající ochota, veřejně – často formou demonstrace – artikulovat své cíle, což platí zejména pro skupiny, ve kterých sehráli klíčovou roli představitelé mladší generace (například České děti, Nezávislé mírové sdružení).

Demokracii pro všechny

Zatímco do roku 1988 existovalo dle Státní bezpečnosti v Československu asi jen dvanáct „protisocialistických se-

skupení“, dopočítala se v dubnu 1989 již 45 a o tři měsíce později dokonce 60 skupin.

Mimořádný význam měl Manifest Hnutí za občanskou svobodu (HOS) z 15. října 1988, jehož duchovním otcem byl Rudolf Battěk, autorem konečné verze textu pak Václav Havel. „Čas dozrál k práci vpravdě politické,“ zněla první věta 12bodového programového manifestu *Demokracii pro všechny*. Text vyzvedl národní demokratickou tradici, potřeboval novou ústavu a obnovu právního řádu, který se neobejde bez nezávislé justice a přeměny Státní bezpečnosti v protispionážní a protiteroristickou službu.

Odmítl vedoucí roli KSČ a vyslovil se pro ochranu životního prostředí, nezávislé odbory, svobodu vyznání a demilitarizaci společnosti. Cestu k hospodářské prosperitě pak spojil s pluralitou a plnou obnovou soukromého podnikání. Československo se mělo stát součástí demokratického evropského integračního procesu, který přispěje „k překonání pozůstatků stalinistické imperiální politiky“.

Z prvních 126 signatářů HOS pouze 38 nepodepsalo Chartu 77. K 31. lednu 1989 se k němu připojilo více než 300 lidí a do konce roku se jejich počet přiblížil jednomu tisíci. V úzké spolupráci s Chartou 77, Demokratickou iniciativou a dalšími skupinami se HOS podílel na mnoha společných prohlášeních a protirežimních demonstracích.